

Utgiven av

Nationella centret för utbildningsutvärdering NCU

Publikationens namn

Småskalig longitudinell utvärdering i modersmål och litteratur 2014–2017
Från nionde klassen till studenten

Utarbetad av

Elina Harjunen, Jukka Marjanen och Jessica Karlsson

I och med de internationella PISA-utvärderingsresultaten har skrivfärdigheterna hamnat i skuggan av diskussionen om läsfärdigheter. Enligt utvärderingar av den grundläggande utbildningen är emellertid skillnaderna i färdigheter hos våra elever i grundskoleåldern samt skillnaderna i kunnande mellan könen stora. Vad händer med skillnaderna i kunnande då eleverna blir äldre? I vilken omfattning förutsäger resultaten från utvärderingen av den grundläggande utbildningens lärrésultat resultat i studentprovet?

I utvärderingen jämfördes det kunnande som visats i utvärderingen av de elever som deltog i utvärderingen av lärrésultat i modersmål och litteratur i slutskedet av den grundläggande utbildningen 2014 med deras resultat i studentprovet i modersmål under våren 2017. I utgångsnivån ingick även det sista vitsordet i nionde klass som eleverna angett i utvärderingen av lärrésultat. Det blev möjligt att jämföra resultaten, eftersom utvärderingen av lärrésultat i fråga fokuserade på skrivkunskaper och språkkännedom, varav det sistnämnda hade element av textfärdighetsuppgifter som kräver läs-, text- och tankefärdigheter. Vikt fästes vid kopplingar till resultaten mellan dessa två utvärderingar även så att bakgrundsvariablerna granskades. I utvärderingen betraktades alla forskningsfrågor i den grundläggande utbildningen på elev-, klass- eller skolnivå eller på gymnasiet på studerande- och gymnasienivå.

Den kunskapsnivå som visats i utvärderingar av lärrésultat och det sista vitsordet i modersmål förklarade tillsammans en tredjedel (33,6 %) av en enskild elevs resultat i studentprovet i modersmålet. Sambandet mellan kunnandet i nionde klass och resultaten i studentprovet är därmed statistiskt signifikant och starkt, men inte alls fastslaget: en betydande del av eleverna fick antingen en avsevärt bättre eller sämre placering i studentprovet jämfört med utvärderingen av lärrésultat.

I resultaten för studentprovet i modersmål var skillnaden mellan flickor och pojkar något mindre än i utvärderingarna av lärresultat. Pojkarnas relativa andel i fråga om högre poängantal var något större och i fråga om svaga poängantal något mindre i studentskrivningarna jämfört med utvärderingarna av lärresultat. Även om pojkarnas relativa ställning verkar bli något starkare jämfört med flickor, får flickorna i genomsnitt bättre resultat i studentprovet i modersmål än pojkarna. Även om man skulle ta hänsyn till elevernas utgångsnivå, finns det fortfarande en statistiskt signifikant skillnad mellan resultat för flickor och pojkar, till flickornas fördel.

Skillnaderna i kunnandet i den grundläggande utbildningen syns förutom i skillnader mellan elever även som skillnader mellan klasser. I hela stickprovet för utvärderingen av lärresultat förklarades upp till 13,6 procent av variationen i skrivfärdigheter med skillnader mellan klasser, men i fråga om språkkännedom förklarade skillnader mellan klasser endast cirka hälften av det föregående (6,7 %). I denna utvärdering togs inte specialklasser bort från stickprovet, vilket kan påverka storleken på skillnaden. Skillnaderna mellan skolor var små såväl i fråga om skrivuppgifter som i uppgifter om språkkännedom.

Olika gymnasier drar till sig eller får årligen studerande med mycket olika kunskapsnivåer. Därmed har studerande som inlett sina studier 2014 i olika gymnasier olika nivåer i fråga om språkkännedom och behärskande av normerna av standardspråket – för att inte tala om skrivfärdigheter. Skillnaderna mellan gymnasierna var klart större med tanke på språkkännedomen hos de studerande som kom till gymnasierna än skillnaderna mellan klasserna i den grundläggande utbildningen (12,9 %). I skrivuppgifter hörde andelen av den totala variationen till samma storlekskategori (12,0 %) som variationen mellan olika klasser i den grundläggande utbildningen.

En stor andel av skillnaderna i studentproven mellan gymnasier, åtminstone i modersmål och litteratur, är en följd av skillnader i elevernas kunnande redan i början av gymnasiet: kunnandenivån i utvärderingarna av lärresultat och det sista vitsordet i modersmål förklarade nästan hälften (44,2 %) av resultaten i studentproven för ett enskilt gymnasium. Därför är rankinglistor mellan gymnasier problematiska. Om det överhuvudtaget anses viktigt att rangordna skolor ska man i kalkylerna ta hänsyn till studerandenas utgångsnivå.

Ju högre utbildade elevernas vårdnadshavare är, desto bättre resultat fick eleverna i genomsnitt i såväl utvärderingarna av lärresultat i modersmål och litteratur som i studentprovet i modersmål. Dessutom var de överrepresenterade i båda utvärderingarna i den övre änden av poängfördelningen bland de elever som hade de bästa prestationerna – även om man skulle ta hänsyn till studerandenas utgångsnivå. Resultaten i studentprov för barn till vårdnadshavare som inte avlagt studentexamen låg något mer sällan högre upp i fråga om poängfördelningen på gymnasiet än på högstadiet och låg litet oftare längre ner. Anmärkningsvärt är emellertid att den skillnad som gäller föräldrarnas utbildningsbakgrund redan existerade i slutet av den grundläggande utbildningen och att den inte längre växer mot slutet av gymnasiet. Elevernas tidigare kunskapsnivå (determinationskoefficient 36 %) förklarade studentprovsresultaten klart mer än föräldrarnas studentbakgrund (1 %). Resultatet betyder emellertid även att det förekommer bestående skillnader i elevernas kunnande som beror på föräldrarnas utbildningsbakgrund och som skolsystemet inte verkar kunna jämna ut.

Utvärderingen visade att det man lär sig och tillägnar sig i den grundläggande utbildningen har långvariga följder för elevens fortsatta studier. Kunskapsnivån i modersmål och litteratur som mätts med utvärderingar av lärresultat hos dem som sökt sig till gymnasiet förutsäger starkt resultatet i studentprovet i modersmål. Även resultatet av studentprovet i modersmål i ett enskilt gymnasium förklaras till stor del av vad eleverna kan då de börjar studera på gymnasiet.

I utvärderingen jämfördes resultaten för dem som deltagit i utvärderingen av lärresultat och som sökt till gymnasiet även med utvärderingsresultaten för utvärderingen av lärresultat för dem som deltog i utvärderingen och ämnade söka yrkesutbildningen. Kunnandet i modersmål och litteratur bland de sist nämna var i genomsnitt mycket svagare jämfört med dem som sökte till gymnasiet. De hade även avsevärt mer negativa attityder mot studier av ämnet.

Man borde bättre kunna stoppa differentieringen av färdigheterna och attityderna i de tidiga skedena av den grundläggande utbildningen och hela utbildningssystemet. Nu lyckas inte skolan med det åtminstone i så pass centrala medborgarfärdigheter som textfärdigheter: färdigheter i att ta emot och producera texter, dvs. läs- och skrivfärdigheter.